

Giuseppe Penone

In het oeuvre dat Giuseppe Penone (Garessio, Italië, 1947) vanaf de jaren 60 van de vorige eeuw opbouwde, is een grote affiniteit met de natuur te zien. Vormen en details uit de natuur en het menselijk lichaam en hun materialiteiten worden verbeeld in brons, hout en glas en organische elementen. Twee tentoonstellingen vragen de aandacht: die in Grand Hornu, België en in De Pont in Tilburg.

Angela van der Burght

Giuseppe Penone, *Bookends*, 1994; glas, twee delen; 32,5 x 15,2 x 7,6 cm elk

Giuseppe Penone was de jongste van de groep kunstenaars van *Arte Povera*, een etiket bedacht door de criticus Germano Celant. Deze groep bracht in het werk de veranderingen van de heftige tijdgeest tot uiting zoals ook de bewegingen Minimal Art, Fluxus en Zero dat deden. Met hen deelden zij de verandering naar alledaagse situaties en materialen en interesse in processen in plaats van statische representaties en kant-en-klare producten als handelswaar. Tegenover de materialistische maatschappij wilden de kunstenaars van deze stroming de kunst ontmaterialiseren, ontmythologiseren. Kunst werd bij hen leven en leven een kunst. Andere bekende kunstenaars van de *Arte Povera* zijn Giovanni Anselmo, Alighiero Boetti, Pier-Paolo Calzolari, Rossella Cosentino, Luciano Fabro, Piero Gilardi, Jannis Kounellis, Ondrej Mares, Mario Merz, Marisa Merz, Pino Pascali en Michelangelo Pistoletto.

Materie

Elke fysieke substantie – ieder object in het gekende universum – is opgebouwd uit materie. De werken van de *Arte Povera*-kunstenaars in hun queeste naar

vorm en inhoud van de materie, tonen de oerkracht van het materiaal. De niet gelouterde materie is de armoede én rijkdom van hun kunst. Materie bestaat uit elementaire partikels: uit elektronen, protonen, neutronen en hun tegenpolen van de antimaterie. Het is daarmee energie in zijn meest pure en gebalde vorm. Het niet bewerkte of in cultuur gebrachte materiaal is nog richtingloos, structuurloos, maatloos en staat door zijn chaos nog dicht bij de 'oersoep' en het ontstaan van de elementen zelf. Door deze onbepaaldheid kan het zich nog naar alle kanten uitbreiden en lijkt het zich daardoor op te houden op de grens waar materie overgaat in de non-materies energie en licht.

Handelingen die deze kunstenaars gebruiken staan in hun eenvoud en eenduidigheid vóór de complexiteit van technieken. Storten staat aan de basis van het gieten; bijten, snijden en scheuren staan als handelingen voor de techniek van het knippen. Het proces van dit handelen blijft steeds zichtbaar, de vormen worden 'sporen' die zijn achtergelaten. De vormen kennen hun grenzen vooral door de handelingen die ermee werden verricht en deze worden

< Giuseppe Penone, *Palpelre*, 1989-1991 ; houtskool op vilt, gips ; ca 350 x 1500 cm en *Albero Fiume (2x)*, 1987 ; lariks hout ; 607 x 42 x 41 cm en 610 x 30 x 30 cm. Foto Peter Cox

zichtbaar in de factuur: de huid, het 'arbeidsspoor', het oppervlak dat ons duidelijk maakt hoe iets is vervaardigd.

Kernwoorden in de filosofie van Arte Povera-kunstenaars zijn: puur, simpel, bescheiden, arm of *povera*. Het werkterrein van deze kunststroming is het onderzoek naar de grens waar de natuur overgaat in cultuur. De wand, de hoek, het plafond, de vloer, de trap, het raam en de deur zijn binnen; de kuil, de boom, de heuvel, de steen, het zand en de aarde, het pigment of stuifmeel, het water, het licht en de lucht zijn buiten. Door buiten binnen te brengen en binnen naar buiten te halen, wordt de culturele daad als kunst zichtbaar, voelbaar, ruikbaar, hoorbaar en zelfs proefbaar. De kunst – niet langer één artefact in eindeloze uitgemolken series – wordt onverkoopbare waar, het werk onttrekt zich aan de kunsthandel en wordt daardoor het gedachtegoed van iedereen. Want iedereen kan op hun ingrepen in de ruimte ingaan en ze vervolmaken met eigen associaties, eigen ervaring en herinneringen. De mens zelf komt in dit proces weer op de eerste plaats. Het 'kunstsysteem' wordt onderuitgehaald, consumeren kan niet meer. In die zin is *Arte Povera* revolutie. De kunstenaar bevrijdt zich van 'de lopende band' van de kunst, van de dwang steeds dezelfde ideeën en

Giuseppe Penone, *Rovesciare i propri occhi (Reverse your eyes)*, 1970. Action by the artist, reflecting contact lenses. Foto Claudio Basso © Archivio

Penone

Giuseppe Penone, *Respirare l'Ombra*, 2001; brons, laurierbladeren; 185 x 90 x 165 cm. Foto Peter Cox

objecten te moeten genereren. Die kunstenaar – als de motor van dat mechanisme – is volgens hen onderdeel van de geschiedenis. De *Arte Povera*-kunstenaar breekt juist uit de geschiedenis en maakt zijn eigen toekomst.

Hij wil ervaren.

Hij wil leven.

De grenzen tussen kunst en politiek, tussen kunst en cultuur, kunst en taal, tussen het geestelijke en het banale, de emotie en het sentiment bestaan niet meer. De organische of anorganische natuurlijke materialen die hij gebruikt, zijn zonder hiërarchie; een brok steenkool is niet minder dan een muur bedekt met bladgoud. Hij gaat lekker 'gewelddadig' met de materialen om: bewerkt ze met vuur, gas, zuur en elektriciteit. Gaat tekeer met stukgooien, hakken, slaan, scheuren, wegnemen. Hij accepteert het fragment, want dat is een waardevol onderdeel uit een veel groter geheel. Het werk lijkt onaf en kan nog naar alle kanten veranderen, uitdijen, veroveren. De handeling is actie, proces, tijd en dus beweging.

Ontmaterialiseren

En het object wordt daarmee ook ontmaterialiseerd en ontmythologiseerd: brons bijvoorbeeld is geen teken van pracht en praal meer, maar een aardse, simpele gegoten legering. Kristalglas is niet het luxe materiaal van de serviezen van koningen en keizers of de spiegels uit de paleizen, maar grondstof, oermaterie, gesmolten zand, de lenzen om in je eigen hoofd te kijken. De kunstenaars van *Arte Povera* werken met de constante wisselwerking tussen beweging en stilstand, tussen het zijn en niet-zijn. Hierdoor wordt de eeuwige cyclus van energie gedefinieerd en hun werk teruggebracht naar de basale vraag naar het wezen van de kunst. Als opvolgers van de goeroe van de vergeestelijking van het materiaal, Joseph Beuys, zetten zij zich af tegen de 'materiaalslacht' van de Postmodernisten, tegen de conceptkunstenaars die hun gedachten niet eens meer meenden te hoeven te materialiseren, 'de mythe-grazers' die in het verleden blijven wroeten, de gelikte object- en designkunstenaars en de fetisjerij van het

Giuseppe Penone, *Geometria Nelle Mani*, 2005; brons, roestvrijstaal; 134 x 153 x 173 cm.

Foto Paolo Mussat Sartor

materiaal dat haar ultieme hoogtepunt kreeg in het werk van Jeff Koons. Kunstenaars als Giuseppe Penone, Janis Kounellis en Michelangelo Pistoletto zoeken nog steeds door naar de grenzen. Zoeken in hun installaties nog steeds naar dat wat kunst zou kunnen zijn. En nog steeds betrekken zij ons in deze vraagstelling. Daarom moet u naar hun werk gaan kijken: als glaskunst überhaupt bestaat, dan ligt een waardevolle basis zeker bij hen.

De boom

Een van de eerste werken van Penone in 1968 was een boom waarvan hij de bast en het hout afschildte tot de kern met knopen en takjes zodat de jonge boom zichtbaar werd. De titel *His being in his twenty-second year in a fantastic hour* verwijst naar de jaarring waar hij ophield met het wegnemen van hout, de leeftijd van Penone zelf in die tijd. Hij toont aan dat het verleden in het heden is te vinden. De boom speelt nog steeds een sleutelrol in zijn werk. Als oervorm voor groeien zijn de stam, bast, wortel, tak en het blad symbolen, archetypes, patronen als de lijnen in je hand, de loop van de rivieren in een delta of de aderen aan de binnenkant van een ooglid. Ze staan voor beweging, verandering, de transitie van de ene naar de andere vorm.

In de tentoonstelling in De Pont museum voor hedendaagse kunst in Tilburg in 1998 stond ook de boom centraal, van de oeroude gigant tot de jonge loot. In glas zijn ze voor hem letterlijk gekristalliseerd, liggend op de vloer, in

een bak water, leunend tegen de muur, hangend of staand in de ruimte – tussen tekeningen van houtskool – vangen zij licht. De ringen van Penone's duimafdruk waaieren in de tekeningen steeds verder uit als de jaarringen van een boom, de thema's van het menselijk leven en die van de natuur verbindend. Of staan als glazen boekensteunen van halve houtblokken met boeken van bekende schrijvers en denkers die de geestelijke groei verbeelden. *The tree of vertebrae* (1994-1997) stond centraal:

als een poëtisch beeld voor het menselijk organisme ligt een enorme menselijke schedel op de vloer waarbij uit het ruggenmerg een enorme glazen boomstronk groeit als zender en ontvanger van alle informatie en stimuli verbonden met onze diep verborgen essentie. We nemen waar met al onze zintuigen die aan de buitenkant van ons lichaam liggen terwijl het 'ik' als kern van binnen zit. Ook zonder het verhaal achteraf, voel je waar Penone het met je over wil hebben. De eeuwige waarde van materie, energie, het lichaam, de bomen, het groeien, de ruimte, het universum, de kosmos. Kortom, over het leven zelf. En ik, als bezoeker, ben er een onderdeel van. Mijn aanwezigheid en zijn werk zijn een onderzoek naar de verbanden tussen mogelijke betekenissen. Ik kijk naar een blad van een boom dat zelf als een oog lens is. Is binnen en meteen buiten, maar ook binnen in mijn hoofd, dóór mijn ogen gaand. Is zien en niet zien. Is materiaal en vorm, is natuur en cultuur. Is het ingrijpen in de natuur op zoek naar de grens.

De associaties zijn een niet te stoppen stroom. Kristalglas, was of paraffine en water behoren tot de vloeibare wereld en – analoog aan de voortplantingsmodellen en manieren om het licht door te geven – zenden zij hun eigen energie uit. Het werk trekt je in deze nog paradijselijke wereld, waar je water hoort

Giuseppe Penone, *Unghia e foglia*, 1988; glas, laurierbladeren; 300 x 150 cm. MAC's collection, property of the French Community of Belgium

lopen, waar je de wasafdruk ruikt, waar je het gewicht van de vormen voelt. Zijn glas is basismateriaal, de 'materie silicium'. De glazen vormen lijken fossielen uit een andere tijd. Lijken bevroren licht, zich amorf voortplantend in de ruimte. Het werk is niet afgewerkt, niet geslepen en gepolijst, niet mooier gemaakt dan het na het breken van de vormen of mallen al was. De ophanging is een roestige spijker, een sokkel, een eenvoudig plankje of een boomtak. Niks techniek, niks moeilijk te maken. Penone heeft geen last van de technieken. Hij beheerst ze sowieso niet. Hij moet steeds bij het begin beginnen en daardoor proberen te begrijpen hoe een vorm wordt gemaakt. Terug naar de basis, terug naar de materie. ●

Dit artikel is geschreven op basis van eerdere artikelen over Giuseppe Penone en Arte Povera in This Side Up! en het Glasbulletin.

- **Giuseppe Penone *Nelle Mani in de handen / in the hands*, tekeningen en sculpturen. De Pont museum voor hedendaagse kunst, Wilhelminapark 1, NL-5041 EA Tilburg, tel +31 (0)13-543 8300; info@depont.nl. Open: dinsdag t/m zondag 11.00-17.00 uur. Tot en met 26 september 2010. www.depont.nl**
- **Giuseppe Penone: solotentoonstelling in het museum en in de tuin. Grand Hornu Images, Rue Sainte Louise 82, B-7301 Hornu; info.ghi@grand-hornu.be Van 31 oktober 2010 t/m 13 februari 2011. www.grand-hornu.be**
- **Op 21 juni werd het beeld *Idee di Pietra / Ideas of Stone* geïnstalleerd in het Karlsaue Park in Kassel als eerste kunstwerk voor de Documenta 13 van 9 juni tot en met 16 september 2012.**

Giuseppe Penone, *Albero della vertebre*, 1996; gesso, kristal, anatomisch model; 260 x 250 x 110 cm

Giuseppe Penone, *Elevazione*, 2001; brons; 900 x 550 x 560 cm. Bronzen boomstam die omringd wordt door vijf levende bomen. De bronzen boom wordt omhoog getild door vijf stutten zodat hij in de lucht blijft hangen. Onthuld in november 2001 aan de Westersingel in Rotterdam

Giuseppe Penone, *Sulla punta della dita*, 1993; brons, kristal, ijzer; 150 x 90 x 90 cm. Collectie De Pont, museum voor hedendaagse kunst, Tilburg

"Het zich voortplanten van een tak in de ruimte, op zoek naar het licht, heeft dezelfde structuur als een blik. De boom is uit vele kleine ogen bestaand enorm oog, elk blad is een oog dat zoveel mogelijk licht vangt. Zijn bolle vorm, zijn op het aanhoudend opzoeken van het licht ingestelde structuur, is gelijk aan die van het oog. In elk oog zit een omgekeerde boom die zijn bladeren tegen het netvlies duwt. De takken en de stam geven met hun opaken koolstof de door het licht verzamelde energie door. De boom van transparant silicium geeft het licht door naar de opaken wereld onder de grond."

Uit de catalogus: Giuseppe Penone